

HUKUK ÖĞRENİMİ VE HUKUKÇUNUN EĞİTİMİ

Legal Education and Jurists' Training

Mustafa KUŞ *

ÖZET

Hukuk eğitimi ülkenin hukuk sisteminin işleyişi ile yakından ilgili olması bakımından özel bir önemi haizdir. İyi eğitilmiş hukukçuların bulunduğu bir hukuk sisteminde adaletin tesis edilmesi ve hukukun gelişmesi daha kolay olacaktır. Bu anlamıyla hukuk eğitimi kavramı hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı gibi hukukun çok önemli kavramlarıyla da yakından ilişkilidir.

Hukuk eğitiminin iyi olmasının yanı sıra bu eğitimin meslek süresince devamı da büyük öneme sahiptir. Hukuk eğitiminin bir ömür boyu devam etmesi, hayatın ve hukukun dinamizminin bir gereğidir.

Bu çalışmada, karşılaştırmalı hukuk örnekleri de dikkate alınarak ortaya konulan somut önerilerle, hukuk ve hukukçunun eğitiminde yaşanan sorunlarının giderilmesine ve eğitim kalitesinin artırılmasıyla adalet kurumunun iyileştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda sistemin zayıf ve güçlü yanları belirlenmiş ve sistemin daha da iyileştirilmesi için gerekli önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın, bu konuda yapılanların bir tekrarı olmamasına özellikle özen gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk eğitimi, hukukçunun eğitimi, meslek içi eğitim, teorik eğitim, staj klinik hukuk eğitimi, takrir yöntemi, hukuk fakültesi.

ABSTRACT

Legal education is closely related to the functioning of the legal system of the country has a special importance. Development of law and establishment of justice will be easier in a legal system where there are well-trained lawyers. In this sense, the concept of legal education is closely related to very important concepts of law such as right to legal remedies and right to a fair trial.

In addition to being a good legal, the continuation of this education during the profession is of great importance. Continuing legal education for a lifetime is a requirement of the dynamism of life and law.

* Danıştay Tetkik Hâkimi

In this study, it is aimed to contribute to solve problems in the field of legal and jurists' education and by improving quality of education to carry judiciary forward. In this context, the system's strengths and weaknesses are identified and suggestions are made for further improvement of the system. In this study, a particular care has been taken into account to avoid reputation this regard.

Keywords: Legal education, jurists' training, in-service training, theoretical training, internship of clinical legal education, lecture method, law school.



GİRİŞ

Medreselerden darülfünuna, darülfünundan hukuk mektebine¹ oradan da hukuk fakültelerine uzanan değişim ve dönüşüm süreci içerisinde hukuk eğitimi bu günkü noktaya ulaşmış olmakla birlikte bir takım konular öteden beri tartışıla gelmiştir.

Hukuk eğitimin önemi ülkenin hukuk sisteminin ne denli iyi olduğu ve mükemmel işlediği ile ilgili olması bakımından özel bir önemi haizdir. Zira pozitif hukuku yapanların da bu kuralları uygulayanların da iyi hukukçular olması sistemin işleyişinin en önemli unsurudur. Bir ülkenin hukuk sistemi ne kadar mükemmel olursa olsun, onu uygulayacak bilgi ve yeteneğe sahip hukukçular olmazsa adaletin gerçekleştirilmesi mümkün olmayacaktır. Bu bakımdan hukuk eğitimi kavramı geniş bir bakış açısı ile hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı ile de yakından ilişkilidir.

Hukukçunun yetişmesi sürecini aynı zamanda sosyal çevre ve meslek dönemi bakımlarından da irdelemek gerekecektir. Bazı yazarla bu aşamalarındaki sorunları da bu başlık altında ele almıştır. Eğitim ömür boyu devam eden bir süreç olmakla, fakülte sonrasında staj dönemi ve meslek içi eğitim programları da hukuk eğitimi başlığı altında ele alınmalıdır. Hukukçunun eğitimi belli yönleriyle meslek yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Mecelle'de yer alan ve çoğumuzun bildiği hâkimin hikmetli iş yapan, anlayışı kuvvetli, doğru, güvenilir, emin, dirayetli olması gerektiğine dair olan "Hâkim hakîm, fehim, müstakim emin, mekin, metin olmalıdır." sözü de bunu desteklemektedir.

¹ Mekteb-i hukuk-ı sultani ve mekteb-i hukuk-ı şahane hakkında geniş bilgi için bkz. Fethi Gedikli, "İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ne Zaman Kuruldu?" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 69, S:1 - 2, s: 91 vd. Ayrıca bkz. Ali Adem Yörük, (2008), "Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1878-1900)" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Birçok disiplinde olduğu gibi hukukta da eğitim özellikle içerik yönünden ve metodolojik bakımından tartışılmaktadır. Hukuk eğitiminin sorunlarının olduğu hususu birçok yazar tarafından değişik dönemlerde dile getirilmiştir. Kimi eğitimin süresini kısa bulmakta kimi ise kitapların gereğinden fazla kalın olduğundan yakınmaktadır.²

Meseleyi ele almaya başlamadan evvel bir kere şu hususu kabul etmek gerekir ki, günümüz şartlarının gerektirdiği hukukçu tipi geçmiş dönemlerden çok farklıdır, aynen bunun gibi gelecekte de bu günden daha farklı gereksinimler karşımıza çıkacaktır. Hukukçu, hukuku yalnız uygulamak değil, aynı zamanda çıkış noktaları, gayeleri, neticeleri ve fonksiyonlarıyla bilmelidir. Hukukçu, başını ve sonunu karıştırmaya mezon olmadıkları bir kitabı okur gibi, sırf yürürlükteki hukuk normlarının muhtevalarını tetkike mahkûm olmamalıdır.³

Değişen ve globalleşen dünya ihtiyaç duyulan hukukçuların donanımlarının da farklılaşmasını zorunlu kılmakta, uluslararası boyutu bulunan birçok uyumsuzluk, tahkim vb. uygulamalar artık klasik anlamda bir hukukçunun yetersiz kaldığı bir alanı doğurmaktadır. Artık birçok uyumsuzluğun yabancı unsur ihtiva etmesi, hukukçunun yabancı dil bilmesini de zorunlu kılmakta ve bu konuda son derece yetersiz kalındığı da bilinmektedir. Hukuk alanında, sadece kendi ulusal hukukunu tanıyan değil, hukukun uluslararası materyalini de tanıyan hukukçulara duyulan ihtiyaç artmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği içerisinde kişilerin ve malların serbest dolaşımı gibi gelişmeler sonucunda artık ulusal hukukçudan değil, "Avrupa hukukçusu"ndan söz edilmektedir.⁴ Yeni hukukçu tipinin, klasik hukukçu tipinin özelliklerine ilave olarak çok iyi İngilizce konuşup yazması, yabancı hukuk sistemleri hakkında az çok bilgi sahibi olması ve sorun odaklı düşünmesi, iletişimin güçlü olması gibi (anahtar) özelliklere sahip olması gerektiği belirtilmektedir.^{5,6}

Bir zamanlar hâkim ve hâkimlik mesleğinin yer aldığı hukuk öğretiminin merkezine yerleşen mahkeme dışında iş gören avukatlar, hukuk danışmaları bağlamında bu meslek gruplarının işlevlerini yerine getirmek için başka

² Kemal Gözler, (2007), "Hukuk Eğitiminde Ders Kitapları Nasıl Olmalıdır? Institutiones'in Yaklaşımı", Terazi: Aylık Hukuk Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 15, s:99

³ Hamide Topçuoğlu, (1969), Hukuk Sosyolojisi, C:1, s:6

⁴ Arzu OĞUZ, "Hukuk Eğitimindeki Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl:2003 C:52 S:4, s:34

⁵ Bkz. Kemal Gözler, (2008), "Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi", Legal Hukuk Dergisi, Yıl: 6, S: 69, s.3024 (<http://www.anayasa.gen.tr/kuresellesme.htm>), (Erişim tarihi: 22/4/2013)

⁶ Arzu OĞUZ, a.g.m., s:23

nitelikler aranmaya başlanmıştır. Böylece aracılık, pazarlık, belagat ve müzakere gibi etkileşim becerileri vazgeçilmez hale gelmiştir.⁷

Hukuk eğitimindeki aksaklık/eksikliklerin, yetişen hukukçuların -insan unsuru- en temel ögesi olduğu adalet hizmetlerini direkt olarak etkileyecektir. Zira karar veren mekanizmaların yetkin olmaması ile isabetsiz ve hak ihlallerine neden olan kararlar verilecek, savunma makamının yetersizliği ile de hak kayıpları yaşanacaktır. Bu durum toplumun hukuk/hak arama bilincini zedeleyecek, adalete olan güveni sarsacak, ileri düzeyde toplumsal bir kargaşa kaçınılmaz olacaktır. Yine bu bağlamda hukukçunun eğitiminin yanında sıklıkla hukuki bir ihtilafın tarafı olan meslek gruplarının da -örneğin sağlık çalışanları- belli düzeyde hukuk eğitimi almaları ayrıca önem arz etmektedir.

Bu çalışmamızda öteden beri tartışıla gelmiş bir konuyu tekrar gündeme taşımak ancak karşılaştırmalı hukuk örneklerini de dikkate alarak somut önerilerle sorunların giderilmesi ve eğitim kalitesinin artırılmasıyla adalet kurumunun iyileştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Yabancı ülkelerin hukuk sistemlerindeki temel farklılıklar dolayısıyla sağlıklı bir kıyas imkânının olmayışını da dikkate alarak yabancı ülkelerdeki hukuk eğitimi ayrıntılı olarak ele almak yerine belli başlıkları esas alarak temel bir takım özelliklerine değinmekle yetineceğiz.

I. EĞİTİM SİSTEMİ

Hukukçu kimliğinin belli bir olgunluğu gerektirdiğinde şüphe bulunmamakla birlikte hukuk eğitimi alacak kişilerin belli bir olgunluk düzeyine erişmiş olmaları eğitimin kalitesini oldukça arttıracaktır. Eğitim sisteminin, hukuk fakültelerine gelen öğrencilerin hukuk eğitimi almaya yeterli düzeyde olgunluğa, birikime ve bir takım alışkanlıkların edinilmiş olması gibi özelliklere sahip olmalarını temin edecek şekilde şekillendirilmesi gerekecektir. Hukuk fakültelerinde ne kadar kaliteli eğitim verilirse verilsin, şayet öğrencinin orta öğretimde aldığı eğitim, fakülte öğrenimini kavrayacak bir donanım kazandırılmıyorsa her şey boşa gidecektir.⁸

Hukuk fakültelerinin öğrenci kabulünde kullandıkları puan türünün hukukçu kimliği ile çok yakın ilişkisi olduğu bilindiğinden bu konu da tartışılmaktadır. Hukuk biliminin mantık ve akıl yürütme, analitik düşünme, problem çözme

⁷ Hubert Rottleuthner, (2004), Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s: 27

⁸ Mahmut Koca, "Hukuk Eğitimi Nasıl Olmalıdır?", <http://bavder.com.tr/index.php/tr/makaleler/291-hukuk-eitimi-nasl-olmaldr.html> (Erişim tarihi:24/10/2012).

gibi yetileri gerektirdiği, bu bakımdan matematikle örtüştüğünde şüphe olmamakla birlikte, bazı yazarlar bu uygulamanın sosyal bilimler yönü zayıf dilbilgisi hâkimiyeti olmayan okuma alışkanlığı edinememiş bireylerin hukuk fakültelerine kayıt yaptırmaları gibi bir sonucu doğurmuş olması bakımından bu uygulamayı sakıncalı bulmaktadır.⁹ Bu uygulama devreye girmeden önce sosyal puanla öğrenci alınmasının öğrenci kalitesini düşürdüğü, matematik puanına da ağırlık verilmesi gerektiği savunulmaktaydı.¹⁰

Hukuk fakültelerine normal liseler yerine sadece adalet meslek yüksekokullarından öğrenci alınmasının hukuk eğitiminin süresinin de bu şekilde uzatılmış olması, öğrencinin fakülteye daha çabuk intibak edecek olmaları, orta öğretim sisteminin bir takım eksiklerinin bu aşamada tamamlanabilecek olması, mezun olan hukukçuların belli bir asgari yaşa sahip olması gibi avantajları bakımından yararlı olacağı ileri sürülmektedir.¹¹ Bu bağlamda ileri sürülen diğer birkaç yöntem ise, hukuk fakültelerine girişin iki aşamalı bir sınav sistemine bağlanması ya da ilk sınav sonrasında bir ön hazırlık ve baraj sınıfı getirerek bir yılsonunda yapılacak sınavda başarılı olanların hukuk fakültesi 1. sınıfa kaydolmaya hak kazanması şeklindedir.¹²

Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve yakın coğrafyadaki ülkelerin¹³ eğitim sistemlerinin uyumlaştırılması fikriyle ortaya çıkan ve "Avrupa Ortak Eğitim Alanı" oluşturmayı hedefleyen Bologna süreci, 25 Mayıs 1998 tarihli Sorbon Deklarasyonu ve 19 Haziran 1999 tarihli Bologna Deklarasyonunu gibi birçok bildirgeyi içermektedir. Bologna sisteminin¹⁴ en belirgin unsuru, üç yıl "bachelor" ve iki yıl "master"dan oluşan (3+2) temel eğitim sistemini benimsemiş olmasıdır. Üç yıllık ilk aşamayı tamamlayanlar belli ölçüde iş imkânına sahip olmakta ise de hâkim-savcı ve avukatlık mesleğinin icrası için 5

⁹ Bkz. Şahin Akıncı, (2001), "Hukuk Eğitimi Üzerine Düşünceler", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 9, S: 1 - 2, s: 11-12.

¹⁰ Bkz. Adalet Hizmetlerinde İyileştirmeler Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kuralları, DPT Yayınları, Nisan 1991, s: 9

¹¹ Şahin Akıncı, (2001), a.g.m., s: 16-17. Ayrıca bu konuda Bkz. N. İlker Çolak, "Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Sorunları ve Yeniden Düzenlenmesi", <http://www.ilkercolak.net/turkiye/de-hukuk-egitiminin-sorunlari-ve-yeniden-duzenlenmesi/> (Erişim tarihi:24/10/2012)

¹² Bkz. Cevdet Atay, "Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Eğitime Bakış Sorunlar ve Çözüm Yolları" s:9 (www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/hukuk%20fakultesi/cevdetatay.doc), (Erişim tarihi: 30/10/2012). Ayrıca Bkz. Tuğrul Ansay, "Hukuk Öğrenimine İlişkin Sorunlar" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl:1969, C:26, S:1-2, s:287.

¹³ Bologna süreci, 2010 yılında Kazakistan'ın da katılımı ile 47 üye ülkesi bulunan bir alanı ifade etmektedir. Bu konuda Bkz. <http://www.istanbul.edu.tr/bologna/documents/dokumanArsivi/2011/yok.pdf>

¹⁴ Bologna süreci ile ayrıntılı bilgi için Bkz. <http://bologna.yok.gov.tr/>; <http://www.ehea.info/>.

yıllık sürecin tamamlanması gerekmektedir.¹⁵ Bu sistemde öngörülen üç yıllık dönemin fakülte müfredatı bakımından yetersiz kalacağı fikrinden hareketle sistemi dört yıl ve iki yıldan oluşan iki aşama şeklinde uygulama eğilimi de söz konusudur.¹⁶

II. HUKUK FAKÜLTELERİNDE EĞİTİM

Tarihimizde modern müfredatlı bir hukuk eğitimi, Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye (1868) ve nizamiye mahkemelerinin kurulmasının sonrasında gerçekleşmiştir. Bunun ilk örneği, Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Nezareti bünyesinde memur yetiştirmek için kurulan ve nizamiye mahkemesi hâkimlerinin ders verdiği Kavânîn ve Nizamât Dershanesidir. Sonrasında 1874 yılında Mekteb-i Hukuk-ı Sultânî, 1878 yılında da Mekteb-i Hukuk açılmıştır.¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında lise eğitimi görmemiş olan öğrencilerinde hukuk fakültelerine girişine imkân tanınmıştı ve 3 yıllık bir eğitim süresi öngörülmüştü. 1940'ların başında eğitim süresi 4 yıla çıkarılmıştır ve bu yıllarda getirilen pratik çalışmaya ilişkin dersler, öğrenci sayılarının artması ile birlikte uygulama kabiliyetini yitirmiştir.¹⁸

944

İngiltere ve Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde hukuk eğitimi esasen avukat yetiştirme üzerine kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Avukatlar ile hâkim savcıların eğitim donanım ihtiyaçları temelde aynı olmakla birlikte bir noktadan sonra ayrılmaktadır. Eğitimde adli-idari yargı; adli yargıda hukuk-ceza, idari yargıda da idare-vergi ayrımları da eğitim başlığı altında ele alınmalıdır. Bu türlü ayrışmaların fakülte aşamasında değil mesleğe ilk giriş döneminde ve staj aşamalarında olmasının gerektiğini düşünmekteyiz. İdealize edilen sistemde hukuk fakülteleri hukuk formasyonu ve hukuk tekniğini kazandıracığından bu aşamada sadece seçimlik dersler bakımından öğrencilerin hedeflerine göre belirleme yapmalarıyla ancak bu kadar bir ayrışma söz konusu olabilecektir.

Hukuk fakültelerinin bölüm olarak eğitim yapması ve kamu hukuku (jus publicum), özel hukuk (jus privatum), ekonomi ve maliye bölümlerinin ayrı diploma vermesi bu şekilde fakülte aşamasında belli düzeyde uzmanlaşmanın

¹⁵ Meral Öztoprak Sağır, Türkiye Barolar Birliği Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'de Hukuk Eğitimi Araştırma Raporu, s:36.

¹⁶ Bkz. Meral Öztoprak Sağır, a.g.e., s:41.

¹⁷ Ali Adem Yörük, (2008), "Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1878-1900)" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi s: 3.

¹⁸ Bilge Bingöl'ün Sunumu, Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Boyutuyla Hukuk Eğitimi ve Avukatlık Mesleğine Giriş Sempozyumu, s:72-73.

sağlanabileceği yolundaki görüş, çok yönlü hukukçu ihtiyacı gibi sebeplerle benimsenmemektedir.¹⁹

Hukuk fakülteleri mezunlarının girmiş olduğu hâkim-savcı sınavlarına her seferde binlerce mezun katılmakta, hukuk mesleğini tercih edenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak eğitimin içeriği bakımından bu sınavlara odaklı bir anlayışın benimsenmesi de kaçınılmaz olacaktır. Esasen hukuk öğreniminin amacı, "hukukçu gibi düşünme" becerisinin kazanılmasıdır.²⁰

İyi bir hukukçu olmak, hukuk hissine ve hukuk sanatına sahip olma ile mümkündür. Jhering bunu "hukuk terbiyesi" olarak isimlendirmektedir. Jhering hukuk hissini, hukuk mantığının gerektirdiği şekilde düşünebilme, hukuk sanatını ise, kuralların somut olaylara uygulanmasında olayların gerisindeki hukuk prensiplerini görebilme yani hukukî teşhisler yapabilme olarak açıklamaktadır.²¹

Modern hukuk sistemlerinde, hâkim aynı zamanda hukuk kaynağı olmak vasfını haizdir. Hatta İsviçre ve Türk hukuk sistemleri gibi bazı hukuk sistemleri bu durumu bir açıdan düzenlemiş, emretmiştir. Bu itibarla, hâkim, hukuku onu icabında yaratabilecek derecede bilmekle mükelleftirler.²² Hukuk eğitiminin içeriği yanında diğer ilim dallarıyla ne ölçüde temas edileceği konusu ayrıca önemlidir.²³ Hukukçudan beklenen şey ne ise eğitiminin ona uygun biçimde gerçekleştirilmesi gerekeceği kuşkusuzdur. Hukukçuya verilecek formasyonun çerçevesini ondan ne beklediğimiz sorusu ile belirleyebiliriz.²⁴ Sadece vazedilmiş olan kanunu uygulayan pasif bir adalet dağıtıcısı ile bu vazedilmiş kuralları anlama ve yorumlama noktasında yer yer bir kanun koyucu

¹⁹ M. Kamil Mutluer, Erdoğan Öner, "Ekonomik Hukuk Eğitimi II", Yaklaşım Dergisi, Yıl: 16 S:187 s: 256.

²⁰ Sait Güran, "ABD'de Hukuk Öğretimi ve Eğitimi", İÜHF Mecmuası, Yıl:1984, C:50, S:1-4, s:184. Amerikan hukuk öğretiminin amaçlarının, çoğu Avrupa ülkesinde hukuk öğretiminden farklı olarak öğrencilere "bir hukukçu/avukat gibi düşünme"yi öğretmek olduğu belirtmektedir. Bkz. Axel Gehringer'in sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 162

²¹ Hicri Fişek, (1961) "Demokratik bir Cemiyette Hukukçunun Rolü", AÜHF, C:18, S:1, s: 420.

²² Hamide Topçuoğlu, a.g.e., s:9.

²³ Bu konuda Bkz. KIRCHMANN, Die Wertlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft, Stuttgart, 1847 (Çeviren: Coşkun Üçok, "İlim Olmak Bakımından Hukukun Değersizliği". Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1949); Justice O.W. Holmes, The Path of The Law, 1891, (The Mind And Faith of Justice Holmes. Edited by Max Lerner, New York, 1954); Raymont Saleilles, Les Méthodes d'Enseignement du Droit, 1902, (Revue int. De l'Enseignement, T:1,1,); Edouard Lambert, L'Enseignement du Droit comme Science Sociale et comme Science Internationale, 1928.

²⁴ Hamide Topçuoğlu, a.g.e., s:9.

gibi çözüm üretebilen hukukçu arasındaki fark Paul Vander Eycken'in ifadesiyle bir mütercim ile bir filolog arasındaki fark gibidir.²⁵

Günümüz Türkiye'sinde hukuk eğitiminin belki de ayrı bir başlık altında incelemeye değer bir sorunu da eğitimin uygulamadan kopuk olması ve öğrencinin teorik tartışmalar içerisinde boğulup gitmesidir. Hâlihazırdaki sistemin aksine hukuk eğitimi hem pratik hem de teorik olmalıdır. Kişiler sadece bir hukukçu gibi düşünmemeli aynı zamanda bir hukukçu gibi de davranabilmelidirler.²⁶

"Teori başka pratik başka" anlayışının uygulamacılarda yaygın bir düşünce olduğu söylenebilir. Belli noktalarda gereekten öyledir de. Ancak bu eğitimin uygulamadan kopuk, uygulamanın da teoriyi nazara almayan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Esasen teori ve pratik arasında olması gereken ilişki, çift taraflı bir etkileşim meselesidir. Teori ve uygulama arasında bir köprü kurmak zorundayız. Teorik eğitimi ve meslek öncesi eğitimi (staj) tek basamaklı bir sistemde birleştiren Intervall modeli ve Integratif sistem adında iki sistemden söz edilmektedir. Intervall modeli, önce bir kısmı bitirip sonra diğerine geçiş yapma şeklinde tasarlanan ve teorik eğitimle uygulamayı mümkün olduğunca birbirine bağlamaya çalışan bir model iken, Integratif model, uygulamanın üniversite eğitimine katılmasını öngörmektedir. Bu modelin en tipik örneği olan Hamburg modelinde üniversite eğitimde uygulayıcılardan da yararlanılmakta, öğrenciler mahkemelere kısa süreli ziyaretçiler gerçekleştirilmektedir.²⁷

İster, "uygulamaya yönelik öğretim yanında, teoriyi de yanına alan uygulama" sloganıyla herket edilsin isterse de "teorinin eşlik ettiği ve teorinin belirlediği uygulama" sloganıyla, unutulmamalıdır ki, uygulama ile teori arasında karşılıklı etkileşim sağlanamaz, uygulama ve teori birbirini belirli bir ölçü içinde korumaz ve geliştirmez ise, orada teorinin boş bir oyun, uygulamanın da sadece bir zanaat düzeyine düşmesi tehlikesi söz konusu olacaktır.²⁸

²⁵ Hamide Topçuoğlu, a.g.e., s:9.

²⁶ Richard J.Wilson, Çeviren: Nihal Berker, "Gelişmekte Olan ve Yeni Demokratikleşen Ülkelerde Adaletin Sağlanmasını Geliştirmede Araç Olarak Uygulamalı Hukuk Eğitimi" Ankara Barosu Dergisi, Yıl:1997, S:3, s:94.

²⁷ Hans Schlosser "Hukukçunun Yetiştirilmesi ve Modern Toplum", (Çeviren: Celal Cihangiroğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y:1976, C:33, S:1-4, s:119.

²⁸ (Hans Schlosser "Hukukçunun Yetiştirilmesi ve Modern Toplum", (Çeviren: Celal Cihangiroğlu), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y:1976, C:33, S:1-4, s:123'den naklen) Savigny, System des heutigen römischen Rechts I Y:1840 s: 20, 21, 24.

A. Fakülteye Giriş, Eğitim Süresi ve Kapsamı

Bilindiği üzere ülkemizde hukuk fakültelerine giriş diğer fakültelerle birlikte merkezi sistemle seçme sınavı sonuçlarına göre tercihler dikkate alınarak yapılmaktadır.²⁹ Bazı avrupa ülkelerinde ise hukuk fakültelerine girişte genel olarak bir giriş sınavı söz konudur. Almanya'da "Abitur", Fransa'da "Baccalaurelat" denilen sınavda başarılı olanlar fakülteye kayıt yaptırabilmektedirler. Amerikan sisteminde ise, hukuk fakültelerinin çoğu, başvuru sahibinin Hukuk Fakültesi Giriş Konseyi'nce yılda dört kez düzenlenen "Hukuk Fakültesi Giriş Testi"nde(LSAT) başarılı olması şartını aramaktadır.³⁰ Amerikan sisteminde farklı olan bir husus da lise öğrenimi sonrasında 4 veya 3 yıl devam eden lisans eğitimi (college) ve arkasından 3 yıllık hukuk tahsilini öngörmesidir.

Yabancı ülkelerde hukuk eğitiminin süresi 3 ila 6 yıl arasında değişmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinde hukuk öncesi kolej eğitimi öngörülmüş olmasıyla paralel hukuk eğitimi 3 yıl olarak belirlenmiş, Fransa'da belli bir tarihe kadar 3 yıl olarak uygulanan eğitim süresi şu anda 4 yıl olarak uygulanmakta, İspanya'da bir dönem ve Portekiz'de bu süre 5 yıl olarak uygulanmaktadır.

Hukuk fakültelerindeki eğitim sistemi bakımından birçok ülkede ikili bir yapı bir arada öngörülmüştür. Hatta Fransa sisteminde 3 döneme ayrılmış bir eğitim söz konusudur. Her basamağın atlanması, bir mesleğe geçiş olanağı sağlamaktadır. Eğitimin iki yıl süren ilk basamağında (premier cycle), öncelikle hukukî, ancak aynı zamanda politik ve ekonomik temel bilgiler de verilmektedir. Ardından iki yıl devam eden asıl eğitim (second cycle) süresince, hukuk öğrencilerine uzmanlık eğitimi verilir. Dördüncü yıl öğrenciler özel hukuk, kamu hukuku, uluslararası hukuk türlerinden belirli bir diploma almak için çaba harcarlar.³¹ Hukukçu olarak görev yapabilmek için bu dört yıllık eğitim (maitrise) yeterli olmakla birlikte, klâsik hukuk mesleklerini yapmak için mezunların çoğu, üçüncü bir öğrenim basamağına (troisieme cycle) geçmeye çaba gösterirler.³²

²⁹ Mekteb-i hukuka öğrenci kabulünde yazılı ve sözlü şekilde uygulanmış olan iki aşamalı sınav sistemiyle ilgili olarak bkz. Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s: 126 vd.

³⁰ Axel Gehringer'in sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 147.

³¹ Arzu Oğuz, a.g.m., s:2.

³² Arzu Oğuz, a.g.m., s:3.

İsviçre'de hukuk eğitimi Bologna sürecinin de etkisiyle “Bacheloria” ve “Master” sistemlerini içerir. “Bacheloria” eğitimi 6 sömestr, “Master” eğitimi ise devam eden sonraki 3 sömestri ifade etmektedir. Öğrencilerin hukuk dalları arasında tercihte bulunması ilgi alanlarına ait derslere yönelmeleri “Master” süresince olmaktadır.³³

İngiltere'de ise eğitimin ve sınavların devlet ve üniversiteler tarafından değil, “Inns of Court”, “Law Society” gibi kuruluşlar tarafından üstlenilmiştir.³⁴

B. Ders İşleme Metodu

Üzerinde yaklaşık yarım yüzyıla yakın bir süredir konuşulan bir konu olan “hukuk eğitimi” meselesinin en önemli noktalarından birisi hukuk öğretiminde izlenecek yöntemin ne olması gerektiği sorusudur. Hukukçu, kişilerin ve toplumların sorunlarını çözerken izleyeceği yolu kendisine hukuk öğretilirken uygulanan yöntemin etkisi altında ayarlayacaktır.³⁵ Ders işlemede anlatım metodu, örnek dava metodu (case method), pratik çalışma metodu³⁶ ve tutorial sistem³⁷ gibi metodlar söz konusudur.

Fransa gibi bazı ülkelerde klasik öğretim metodları kullanılmaya devam etmektedir. İspanya'da da her üniversite, öğrenim programını ve öğrenim süresini serbestçe belirleyebilmektedir.³⁸ İngiltere'de dersler konferans, seminer biçiminde verilmektedir.³⁹

1. Anlatım (Takrir-Lecture) Metodu (Klasik Yöntem)

Hâlihazırda hukuk fakültelerinde ağırlıklı olarak takrir yöntemi de denilen ve sadece öğretim üyesinin aktif öğrencinin ise pasif konumda bulunduğu klasik ders işleme metodu kullanılmaktadır. Klasik, tek taraflı ders anlatımlarında (monolog) öğrencilerinin ilgi ve dikkatlerinin üst düzeyde tutulması oldukça güç olacağından verim de aynı oranda düşmektedir. Klasik yöntemde, dersin ayrıntılarına girilmesi, kitapların kalın olmasını beraberinde getirmekte, bu durum öğrenciyi korkutmakta, hevesini kırmakta ve öğrenciyi başarısızlığa

³³ Kutluhan Bozkurt, Murat Türe, “Avusturya ve İsviçre Sistemlerinde Hukuk Eğitimi” TBB Dergisi, Yıl: 2011, S:93, s:97-98.

³⁴ Arzu Oğuz, a.g.m., s:18.

³⁵ Tuğrul Arat, (1968), Amerikan Hukuk Öğretiminde Case Method, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s: 2.

³⁶ İlk kez Almanya'da Rudolf v. Jhering tarafından tavsiye edilen bu yöntemle ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Tuğrul Ansay, a.g.m., s:307.

³⁷ İngiliz hukuk eğitimi sisteminde uygulanan bu yöntemin ayrıntıları için bkz. Tuğrul Ansay, a.g.m., s:308 vd.

³⁸ Arzu Oğuz, a.g.m., s:14.

³⁹ Arzu Oğuz, a.g.m., s:19.

itmektedir. Bu nedendir ki, ülkemizde hukuk fakültesini normal süresi içinde bitiren öğrenci sayısı oldukça azdır.⁴⁰

Anlatım yönteminin bir sonucu olarak hukuk mesleğini sadece derslerde ve kitaplardan öğrenmeye çalışmak, araba kullanmayı sürücünün el kitabından öğrenmeye benzetilebilir.⁴¹

2. Probleme Dayalı Metod ve Case Method

Probleme dayalı metod, öğrencilere verilen farazi bir olaydan hareket edilerek mevcut sorunlar üzerinde konunun incelendiği ve çözümlerin tartışıldığı bir yöntemdir.

Amerikan hukuk sisteminin bir ürünü olan ve Harvard Hukuk Fakültesi Dekanı olarak görev yapmış olan Christopher Columbus Langdell tarafından önerilmiş bir sistem olan case method⁴² da ise "case book" larda yer alan örnek davalar incelenir ve o davada yer alan hukuk ilkeleri öğrenilmiş olur.⁴³ Bu yöntem tartışmaya dayanan ve öğrencinin aktif olduğu bir tümevarım yöntemidir.⁴⁴ Ancak, öğrencinin aktif olmasını sağlaması, uygulama ile iç içe bir eğitim sunması gibi faydaları yanında mahzurları da olan bir yöntemdir.⁴⁵

C. Ders İçerikleri

Hukukçu hukuku bilen değil, somut olayda pozitif hukuk kurallarını uygulayabilen bunu yaparken de hukuk mantığını işleten ve sadece kuralları değil hukukun genel ilkelerini de dikkate alan kişidir. Bu bakımdan, öğrencinin ezberci bir yaklaşım yerine hangi bilgiye nasıl ulaşabileceğini öğrenmesi, akıl yürütme becerisini kazanmasının daha önemli olduğu söylenebilir.

Hukukun kaynağı olan kanunlar, mahkeme kararları zamanla değişebilirler. Fakat düşünmesini ve metodları öğrenmiş bir hukukçu değişmelere ayak uydurabilir, hatta onların önüne geçebilir.⁴⁶ Hiçbir hukukçu, sadece kendi hukuk düzenindeki materyale dahi bütünüyle hâkim olamaz. Ancak tarih ve

⁴⁰ Kemal Gözler, (2007), a.g.m., s:100. Ders kitaplarının kapsamlı olarak hazırlanması gerektiği yolundaki karşı görüş için Bkz. Tuğrul Ansay, a.g.m., s:317.

⁴¹ Richard J.Wilson, a.g.m., s:80.

⁴² Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Tuğrul Arat, a.g.e., s:16 vd.

⁴³ Tuğrul Arat, a.g.e., s: 16-17.

⁴⁴ Tuğrul Arat, a.g.e., s: 30.

⁴⁵ Bu konuda Bkz. Tuğrul Arat, a.g.e., s: 31 vd. Ayrıca Bkz. Sami Okay, Michigan Hukuk Fakültesinde Hukuk Tahsili ve Öğretim Tekniği", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Yıl:1961,C: 27, S:1-4, s:375 vd.

⁴⁶ Tuğrul Ansay, a.g.m., s:279 dan naklen S. Derbil, "Fakültenin En Kıdemli Profesörünün Konuşması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,Y:1950, s: 12-14..

metodoloji bilgisine sahip bir hukukçu için, bu materyalleri araştırmak, kavramak, yorumlamak ve uygulamak olağan bir faaliyetten ibaret olacaktır.⁴⁷ Bu bakımdan derslerde grup çalışmalarına da mutlaka yer verilmeli ve öğrenciler olay çözme, karar analiz etme gibi ödevler almalıdırlar.

Bugün hukuk fakültesi öğrencilerinin tamamen sınav odaklı bir anlayış içerisinde oldukları, sistemin de -derste işlenen pratik çalışmaların sınavlarda sorulması, sınıfta kitabın olduğu gibi aktarılması vb. uygulamalar- bu anlayışı körükleyecek şekilde biçimlediği hukuk fakülteleri etrafında yer alan fotokopicilerin durumundan anlaşılmaktadır. Bazılarının içerdiği bilgiler bakımından doğruluğu dersin hocaları tarafından dahi kabul edilmeyen⁴⁸ fotokopi ders notlarına sınav öncesinde bir kaç gün çalışmak yeterli olmaktadır.

İdarenin faaliyet alanının genişlemesi ve çeşitlenmesi, bilimsel ve teknik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan yeni durumların değerlendirilmesi ve kamu düzeni üzerinde oluşturdukları risklerin dikkate alınması zorunluluğu, küresel süreç sonucunda ortaya çıkan iletişim toplumunda, hukuki ilişkilerin boyutunun değişmiş olması, ticari ilişkilerde farklı boyutların ortaya çıkması gibi unsurlar, ilgili anabilim dalları altında seçmeli dersler konulmasını, yaşanan değişime uygun olarak derslerin ve içeriklerinin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır.⁴⁹ Zira bir mahkeme kararı, sadece hukuki boyutuyla taraflar üzerinde sınırlı kalmayıp ülkenin siyasi, ekonomik durumu üzerinde de önemli etkiler, sosyal ve kültürel bir takım sonuçlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla bu türlü sonuç doğuran kararlara imza atan uygulayıcıların da toplumun sosyo-kültürel yapısına vakıf olması yani genel kültür seviyesinin yüksek olması zorunludur.

Bilindiği üzere yargılama faaliyeti, salt yazılı kurallarını olaylara uygulamakla sınırlı olmayıp kıyas, yorum vb. hukuki enstrümanların kullanımını da gerektirdiğinden adil ve hakkaniyetli bir sonuca varabilmek için bu kullanımın doğru biçimde olması zorunludur ve bu da her yönüyle donanımlı uygulayıcıları gerekli kılar. Bu becerinin kazandırılması da hukuk öğrenimi ile değil hukuk eğitimi ile mümkündür.

⁴⁷ Arzu Oğuz, a.g.m., s:28.

⁴⁸ Bu konuda bir anekdot için Bkz. Sait Güran'ın "Öğretim Yöntemi, Öğrenciler, Ders Programı, Öğretimi Verenler, Yönetim" başlıklı sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 87-88.

⁴⁹ N. İlker Çolak, "Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Sorunları ve Yeniden Düzenlenmesi", <http://www.ilkercolak.net/turkiye-de-hukuk-egitiminin-sorunlari-ve-yeniden-duzenlenmesi/>(Erişim tarihi:24/10/2012)

Burada belirtilmesi gerekli bir konu da, 1980'li yıllarda hukuk fakülteleri müfredatlarında güzel sanatlar ve beden eğitimi gibi derslerin olduğu, 1991 yılı yayınında bu derslerin müfredattan çıkartılması tavsiyesinde bulunulduğu hususudur.⁵⁰ Hukuk fakültelerin de ders programlarının tek tip olması eleştirilerek, belirlenen temel dersler dışında her fakültenin hedeflediği mezun tipine göre kendi programlarını belirlemesi gerektiği savunulmaktadır.⁵¹

Mekteb-i Hukuk-ı Sultanî'nin 3 yıl planlanan eğitim süreci içinde ders programında Roma hukuku, Mecelle, kara ve deniz ticaret hukuku, ticaret muhakeme usulü, idare hukuku, ceza hukuku, iktisat ve devletler hukuku, Fırû-ı fıkıh, usul-i fıkıh dersleri yer almıştır.⁵²

Öğrencilerin sosyo-kültürel bakımdan da kendini geliştirebilmesi hukuk eğitimin önemli noktalarından biri olmasına karşın hukuk fakültelerinde bu amaca yönelik olarak bilimsel toplantı, söyleşi vb. aktivitelerin sayısının son derece az olması, fakülte yönetimlerinin olaya bakışını ortaya koymak adına da son derece önemlidir.

D. Seçmeli Dersler

Hukuk fakültelerinde zorunlu derslerin yanı sıra belli bir konuda uzmanlaşmak isteyen ya da belli bir alana yönelmek isteyen öğrencilere bu imkânı sağlamak için seçmeli ders uygulamaları üzerinde durulmalıdır. Bu türlü uygulamalar eğitime bir dinamizm katacak, böylelikle hukukçunun gelişen ve değişen şartlara ayak uydurması da kolaylaşacaktır. Küreselleşen dünyada uyumsuzlukların çeşidi ve kapsamı düne göre hayli değişmiştir. Müfredatın bu değişime göre yenilenmesi de zorunludur.

Hukuk uygulamaları, diğer bilim dallarında da belli düzeyde bilgi sahibi olmayı da gerektirmektedir. Bu ihtiyaca uygun seçmeli dersler belirlenerek, ayrıca hizmet içi eğitimlerle de bu düzeye ulaşılabilmesi mümkündür. Sosyal nitelikli normatif bir bilim dalı olan hukuku iyi anlayabilmek ve kavrayabilmek için gerek öğrencilerin gerekse öğreticilerin hukuk bilimiyle yakından ilişkili sosyal bilimlerin diğer alanlarında da gerekli ve yeterli bilgilere sahip olmaları gerekir.⁵³

⁵⁰ Bkz. Adalet Hizmetlerinde İyileştirmeler Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kuralları, DPT Yayınları, Nisan 1991, s: 10, 11, 16, 17.

⁵¹ Sait Güran'ın "Öğretim Yöntemi, Öğrenciler, Ders Programı, Öğretimi Verenler, Yönetim" başlıklı sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 90.

⁵² Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s:68.

⁵³ Cevdet Atay, "Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Eğitimine Bakış Sorunlar ve Çözüm Yolları" s:4 www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/hukuk%20fakultesi/cevdetatay.doc (Erişim tarihi: 30/10/2012).

Seçmeli dersler bakımından vakıf üniversitelerinin devlet üniversitelerine göre çok daha zengin olduğu görülmektedir.⁵⁴

E. Klinik Hukuk Eğitimi

Klinik hukuk eğitimi, (legal aid clinic) kendisini avukatla temsil etme olanağı bulunmayan müvekkillerin gerçek ortamda savunulması şeklinde uygulanan bir yöntemdir.⁵⁵ Tıp hukukundaki intern uygulaması ilham alınarak geliştirilern klinik hukuk eğitimi daha çok insan hakları, göçmen hakları, aile içi şiddet, tüketici hukuku gibi spesifik alanlarda uygulanmaktadır. Bu eğitim kredili ya da kredisi olmayan seçimlik ders olarak sunulmaktadır. Bu dersi alan öğrencilerin öncesinde teorik bir ders almış olmaları gerekmektedir. Öğrenciler, klinik konusuna giren bir sorunu olan kişilerle yüz yüze görüşmekte, sorunlarla ilgili olarak onları dineleyerek aldıkları notları hem dersten sorumlu öğretim görevlileri hem de kendi aralarında tartışarak çözüm üretmeye çalışmaktadırlar. Bu uygulamanın bazı örneklerinde müvekkilin duruşmalarda temsili de söz konusu olabilmektedir.

Erciyes Üniversitesinde 2007-2008 eğitim öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan staj uygulaması, farklı bir klinik örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamada bir öğretim elemanı danışmanlığında 3.sınıf öğrencileri 20 iş günü süren bir staj dönemi geçirmekte ve bu süre sonunda bir rapor hazırlamaktadırlar.⁵⁶

F. Kontenjanlar

Ders anlatımlarının tek taraflı olmaması, öğrencilerin aktif katılımının sağlanması bakımından sınıf mevcutları önem arz etmektedir. Bu konuda yeni üniversitelerin ve vakıf üniversitelerinin kontenjanları bakımından daha avantajlı olduğu düşünülebilir zira 400-500 kişilik amfilerde bu uygulamanın mümkün olamayacağı açıktır. Öğretim üyesi öğrenci diyalogunun olmayışı da bu duruma bağlanabilir. Hukuk fakültesi mezunlarının bir kısmının hukuk dışı

⁵⁴ Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okutulan seçimlik dersler: Kadın Hukuku, Hukukçular İçin Davranış Bilimleri, Taşıma Hukuku Kriminoloji; Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okutulan seçimlik dersler: Uluslararası Örgütler, İdari Ceza Hukuku, Memur Hukuku, Bilişim Hukuku, Hukuki Yazışma, Hukuk Etiği, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri, E-Devlet; Turgut Özal Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okutulan seçimlik dersler: Hukuk Metinlerini Çözümleme, Sanal Muhakeme, Hitabet Sanatı şeklindedir.

⁵⁵ Richard J.Wilson, a.g.m., s:81-82.

⁵⁶ Ahmet Başören, Musa İyiler, "Türk Hukuk eğitiminde Klinik Eğitimin Bir Türü Olarak Yeni Bir Uygulama: Lisans aşamasında Öğrenci Stajı" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C:11, s:1485 vd.

alanlarda meslek yürütüyor olmasından hareketle kontenjanların ihtiyacın üzerinde belirlendiği ve azaltılması gerektiği savunulmaktadır.⁵⁷

G. Öğretim Elamanı

Son dönemde hukuk fakülteleri sayısının ciddi oranda artmış olması öğretim elamanı sayısını bir sorun olarak karşımıza çıkarmıştır. Öğretim elemanlarının kendilerini yetiştirme ve geliştirme konusunda yaşadıkları sorunların maddi boyutunun ücretlerin iyileştirilmesi ve bir takım ödeme ve desteklerin sağlanması ile çözülebilmesi mümkün ise de, öğretim elemanı sayısındaki eksikliklerin kısa zamanda çözülmesi olası görünmemektedir.

Öğrenci değişim programı benzeri uygulamalar belli düzeyde dil eğitimi gerektirdiğinden uygulaması çok sınırlı kalabilirse de yabancı öğretim üyelerinin hukuk fakültelerinde ders ya da konferans vermeleri sağlanabilirse olumlu faydalarının olacağı muhakkaktır.

H. Kalite Denetimi

Eğitim kalitesine yönelik olarak bir kalite denetimi yapılması⁵⁸ ve mezun öğrencilerin hâkim-savcı sınavlarındaki başarı durumları kıstas olarak kullanılması önerilmekte ise de⁵⁹, sınav sistemine dönük genel eleştirilerle buna karşı çıkmak gerekecektir. Zira ezberci bir eğitim anlayışına karşı dururken, öğrencinin bilgiye ulaşma ve akıl yürütme becerisini kazanmasının daha önemli olduğunu savunurken fakültelerin başarı oranını ezberci yaklaşımın bir uzantısı olan bir sınav sistemiyle ölçülmesini savunmak ciddi bir çelişki olacaktır.⁶⁰

I. Sınavlar

Sınav odaklı yaklaşımın genel olarak eğitim sisteminin bir sorunu olduğu bilinse de en azından öncelikle hukuk fakülteleri için bu durum belli ölçüde yeniden tasarlanmalıdır. Ders dışında seminer hazırlama, grup çalışmaları, araştırma becerileri ile ilgili aktiviteler de ders notunun belirlenmesinde dikkate alınmalıdır.

⁵⁷ Tuğrul Ansay, a.g.m., s:277-278. Aynı yönde görüş için Bkz. Adalet Hizmetlerinde İyileştirmeler Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kuralları, DPT YAYINLARI, Nisan 1991, s:11.

⁵⁸ Mümin Köksoy, Yükseköğretimde Kalite ve Türk Yükseköğretimi İçin Öneriler, İstanbul 1988, s: 1.

⁵⁹ Bkz. Şahin Akıncı, (2001), a.g.m., s: 42-43.

⁶⁰ Amerikan hukuk sisteminde baro sınav kurulları, sınav sonuçlarını okullara ve derslere göre değerlendirmekte ve sonuçlar yayınlanmaktadır. Bkz. Axel Gehringer'in sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 161.

Uygulamada sınavlar yazılı ve/veya sözlü olarak yapılmaktadır. Her iki yönetimin lehinde ve aleyhinde görüşler bulunmaktadır.⁶¹ İster sözlü ister yazılı yapılsın burada daha önemli bir husus soruların niteliğidir. Ezberci eğitim anlayışına temelde karşı olduğumuza ve de hukuk fakültelerinde hukuk formasyonunun kazandırılmasının daha önemli olduğuna göre sorularında buna uygun nitelikte olması gerekmektedir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin eski uygulamasında derslerin sınavlar sözlü olarak yapılmakta ve ancak kura ile belirlenen iki zorunlu dersten yapılan yazılı sınavda (eleme sınavı) başarılı olanlar diğer derslerin sözlü sınavlarına girebilmekteydiler. İki yıl üst üste eleme sınavında başarısız olan öğrencilerin kaydı silinmekteydi.⁶²

Sınavların yılsonu final sınavları şeklinde değil yıl içerisinde yayılmış 3-4 sınav şeklinde yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Hukuk fakültelerinde son dönemde uygulanmakta olan test usulü sınava de değinmek gerekir. Sınav bir ölçme ve değerlendirme aracıdır ve bu sürecin hem olabildiğine nesnel hem de tam olması gerekir. Test tekniği, nesnellik özelliğinin ağır basması, daha fazla noktada bilginin ölçülebilmesi, değerlendirme sürecinin kolay olması gibi avantajları nedeniyle tercih edilmekle birlikte tek başına yeterli görülmemelidir.

Hukuk fakültesinde derslerini vermiş bir öğrencinin mezuniyet öncesinde bir mezuniyet sınavına tabi tutulması (Almanya ve Avusturya örneği) ve başarılı olanların hukuk fakültesi diploması almaya hak kazanması gibi bir uygulama da eğitimin kalitesini değil belki ama mezun olan hukukçuların kalitesini arttırmaya dönük dikkate değer bir uygulamadır.

Fakülte eğitimi sonrasında sınava tabi tutulan kişinin, hukuku kavradığının ve uygulayabildiğinin; hukuk bilgisini tarihi, toplumsal, iktisadi, politik, bağlantılar doğrultusunda kullanabildiğinin göstergesi olarak kabul edilen 1. devlet sınavı yapılır.⁶³ Almanya'da en fazla iki kez girilebilen bu sınavda başarısız olanların hukuk kariyerleri sona ermiş olur ve bu oran %25 civarındadır.⁶⁴

İtalyan hukuk fakültelerinde sınavlar ilke olarak 3 sorunun sorulduğu sözlü şeklinde yapılmaktadır. Mezuniyet öncesi bitirme tezi ve tez savunması söz

⁶¹ Bkz. Zeki Hafizoğulları, "Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür?", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s:20 vd.

⁶² Bkz. Tuğrul Ansay, a.g.m., s:287.

⁶³ Çiğdem Sert Çelik, (2004), "Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:54, s:341.

⁶⁴ Hans Heiner Kuhne'nin sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 138.

konusudur.⁶⁵ Mekteb-i hukuk döneminde de hem yılsonu sınavları hem de sonradan iki aşamalı hale getirilen mezuniyet sınavı söz konusuydu.⁶⁶

İ. İdare Hukuku Bakımından Durum

İdare hukuku bakımından eğitim meselesini ele almadan önce kamu hukuku (jus publicum)-özel hukuk (jus privatum) ayrımının temellerine değinmek faydalı olacaktır. Hukuk teorisi açısından bu ayrımın kökleri Roma Hukukuna dayanmaktadır.⁶⁷ Kamu hukukunun 18. yy. gelinceye kadar hukuk eğitimi müfredatında belirgin bir yeri olmadığını görmekteyiz. 18. yy. da müfredatta yerini almış ve kamu hukuku kürsüleri kurulmaya başlanmıştır.⁶⁸ 1819 yılında Paris Hukuk Fakültesinde idare hukuku kürsüsü kurulması önemli bir aşamadır.⁶⁹ Kamu hukuku derslerinin içerik ve metot bakımından gelişiminde Fransız Devrimi önemli bir aşama teşkil etmektedir. Anayasa Hukuku dersinin ihdası bu devrimin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁰

Bir kere şunu söylemek gerekir ki, idare hukuku öğreniminde hukukun olduğu kadar idarenin de öğretilmesi, hukuk pratiğine vakıf olunması kadar, idarenin belli ölçüde içine girerek tanınması da zorunludur. Her geçen gün değişen idare anlayışı ve genişleyen bir idari faaliyet alanı ile karşı karşıya olduğumuz düşünüldüğünde bu hususun önemi bir kez daha anlaşılacaktır. İdare hukukunun kendine özgü bir takım özellikleri dolayısıyla hukuk formasyonunun yanı sıra ayrı bir "idare hukuku formasyonu" kavramından söz edilebilir. Bu formasyon en başta idari yargının kendine özgü durumunun farkında olmayı gerektirir.

İdare hukuku mevzuatının çok dağınık olması, çözüme kavuşturulacak uyuşmazlığa uygulanacak kuralın tespitinin önemini arttırmakta, kazanılmış hak, kamu yararı, hizmet gerekleri vb. bir takım kavramların somut olaya uygulanması sırasında gereken yorumlama ve değerlendirme becerisi idare hukuku formasyonunun önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. İdari uyuşmazlıkların çözümü, son derece dağınık olan idare hukuku mevzuatının bilinmesinin yanında uyuşmazlığın türüne göre birçok alanda da bilgi sahibi olmayı yani üst düzey entelektüel birikimi zorunlu kılar. İdare hukuku

⁶⁵ Arzu Oğuz, a.g.m., s:11.

⁶⁶ Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s:130 vd.

⁶⁷ Yavuz Abadan, (1965), "Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:20, S:2, s:401.

⁶⁸ Rukiye Akkaya, (2003), "Kamu Hukuku Eğitiminin Fransa'da Tarihsel Kökleri ve Kamu Hukuku Okulları Üzerine Notlar" AÜEHFD, C:7, S:3-4, s:143-144.

⁶⁹ Rukiye Akkaya, (2003), a.g.m., s:147.

⁷⁰ Rukiye Akkaya, (2003), a.g.m., s:145.

formasyonunun olmayışı, ön koşul eksikliği, dava süresinin kaçırılması, şekil eksiklikleri, doğru yargı yerinin tespit edilememesi, eksik/hatalı talepler gibi birçok hak ihlaline neden olan sorunu doğurmaktadır.

Avukatların idari yargı bakımından durumlarına gelince, adli yargı ağırlıklı bir eğitim ve staj evresinin bir sonucu olarak adli yargı usul ve uygulamalarını bilen ancak idari yargıya yabancı avukatlar idari yargının bir sorunudur. İdari yargılama usulündeki bilgi eksiklikleri bakımından "dilekçe ret" kararlarına ilişkin istatistiklere bakmak gerekir. 1/1/2009 ila 31/12/2012 döneminde Danıştay'da ilk derece olarak açılan 11.933 adet davada, 1768 dilekçe ret, 1483 görev ret kararı verilmiştir. Bu kararların toplam kararlara oranı % 27,2 düzeyindedir.

Bunun dışında hukuk fakültelerinde okutulan idare hukuku derslerinin içerik bakımından sığ, saat olarak da yetersiz olduğu eleştirilmesi gereken bir durumdur. İdare Hukuku dersi idare hukuku genel, idare hukuku özel, idari yargı şeklinde üçe ayrılarak işlenmeli ⁷¹, idare hukukunun gelişmesi ve idari faaliyet alanının artmasına paralel olarak çevre, imar hukuku, şehircilik, özelleştirme gibi konular seçimlik ders olarak düzenlenmelidir.

Üzerinde duracağımız bir başa konu da hukuk fakültesi haricinde fakültelerin de idari yargı hâkimliğine kaynak oluşturmasıdır. Politik, ekonomik birçok boyutu olan bu meselenin hukuk formasyonu ve hukuk tekniği kavramları çerçevesinde ele alınması gerektiğini belirtmekle yetineceğiz.

II. HUKUK MESLEĞİNDE EĞİTİM

A. Hukuk Mesleğine Kabul ve Hazırlık Evresi

Bilindiği üzere ülkemizde hâkim-savcı mesleğine girişte iki yazılı sınav ve mülakat olmak üzere iki aşamalı bir sistem söz konusudur.

2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 9/A maddesinde mülâkatın, ilgilinin; muhakeme gücünün, bir konuyu kavrayıp özetleme ve ifade yeteneğinin, genel ve fizikî görünümünün, davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğunun ve liyakatinin, yetenek ve kültürünün, çağdaş bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığının değerlendirileceği bir yöntem olarak tanımlanmıştır.

⁷¹ Almanya uygulamasının da bu yönde olduğuna ilişkin olarak Bkz. Çiğdem Sert Çelik, a.g.m., s:341 (idare genel ve özel hukuku (Allgemeines und Besonderes Verwaltungsrecht), idari yargılama usulü (Verwaltungspro-zessrecht).

İspanyada hâkimlik sınavı sözlü sunum şeklinde yapılır ve aday belli konular içinden kura ile seçtiği konuda bir seminer hazırlayarak sunar.⁷² İngiltere'de hukuk fakültesi mezunu olmayanların da bir yıllık bir uyum eğitimi sonrasında ya da bir avukatlık bürosunda uzun yıllar çalışmış bir kişinin bir sınavdan geçerek hukukçu kimliği kazanmaları mümkündür.⁷³

Amerikan hukuk eğitiminin en belirgin özelliği bir meslek stajının öngörülmemiş olmasıdır. Bu nedenle, tecrübeli yargıç ve avukatlar tarafından verilen "Müvekkille Görüşme ve Danışmanlık", "Müzakere", "Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları", "Dava Becerileri", gibi dersler göreceli olarak önem arz eder.⁷⁴ Amerikan Barolar Birliği (ABA), 1920'li yıllardan bu yana hukuk fakültelerinin denkliğini onaylamaktadır. Sadece denkliği onaylanmış bir hukuk fakültesinden mezun olanlar baro sınavlarına girebilmektedir.⁷⁵

Bu başlık altında avukatlık mesleğine giriş konusuna da değinmek faydalı olacaktır. Avukatlık mesleğinin ortaya çıkışı ve belli kurallara bağlanması 1870'li yılların başlarına rastlamaktadır.⁷⁶ Bütün hukuk mesleği için ortak staj uygulamaları dışında da birçok ülkede avukatlık mesleğinin de sınava tabi olduğu bilinmektedir. Avukatlık mesleğine sınavsız giriş imkânının olduğu iki ülkenin Arjantin ve Türkiye olduğu ifade edilmektir. Hatta fakültelerin hukuk kavramlarından habersiz nitelikte mezun verdiği, bu uygulamanın temel bazı üniversitelerin eğitim kalitesinin düşüklüğünü ortaya koyacak olması bakımından engellendiği ileri sürülmektedir.⁷⁷ Bu eleştirilerin benzerlerini geçmiş dönemlerde de görmek mümkündür. 5 kuruş kaydiye harcını 3,5 kuruşa olmaz mı gibi mevki-i münakaşaya koyan dava vekilleri'nin çok olduğunda şikayet edilmesi buna bir örnektir.⁷⁸

B. Staj Süresi ve İçerik

İlgili yönetmelikte meslek öncesi eğitimin hedefleri mesleğinin gerektirdiği bilgi ve beceriyi kazandırmak, tarafsızlık, onur ve adalet anlayışına sahip kılmak, yükseköğrenimde edindikleri bilgileri uygulamaya aktarıp çözüm üretmelerinin

⁷² Arzu OĞUZ, a.g.m., s:16.

⁷³ Julian Lonbay'ın sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 147.

⁷⁴ Axel Gehringer'in sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 160.

⁷⁵ Axel Gehringer'in sunumu, Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2004, s: 156.

⁷⁶ Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s:174.

⁷⁷ Bkz. Şamil Demir, "Hukuk Fakültelerinin Akreditasyonu", (<http://www.samildemir.av.tr/2009/08/hukuk-fakultelerinin-akreditasyonu/>), (Erişim tarihi: 25/4/2013).

⁷⁸ Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s:177

esas ve yöntemlerini göstermek, hukukun temel kavram ve ilkelerini vermek, karar metinlerinin yazımına ilişkin esas ve usulleri öğretmek, bilgi ve görgülerinin artırılmasını sağlamak, meslek etiğini kazandırmak, çalışma disiplinine uyma alışkanlığını kazandırmak olarak sıralanmıştır.

Halihazırda staj içeriği adli yargı ve idari yargı için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Adli yargı içinde hakim adayları ile savcı adaylarının belli bir aşamada ayrılarak spesifik olarak eğitime devam etmesi söz konusudur. İki yıllık staj süresi, adli yargı için iki kısım idari yargı için üç kısım halinde planlanmıştır.

Adli Yargı: birinci kısım: (Adaylığa atanmakla başlar); hazırlık eğitim dönemi (4 ay); genel staj dönemi (8 ay). ikinci kısım: (adayların ihtiyaç ve talebe göre hâkim ve savcı olarak ayrılmalarıyla başlar ve ayrı staja tabidirler.) görev stajı dönemi (8 ay), son eğitim dönemi (4ay) şeklindedir. İdari yargı ise, birinci kısım: hazırlık eğitim dönemi (4 ay); ikinci kısım: staj dönemi (16 ay), üçüncü kısım: son eğitim dönemi (4 ay) şeklindedir.

Hâlihazırda iki yıl olarak öngörülen staj, bir süredir hâkim-savcı ihtiyacı belirtilerek bu süre kısaltılarak uygulanmakta ve bir yıllık staj sonunda hâkim savcılar göreve başlamaktadır. Diğer ülkelerde de genel olarak iki veya üç yıllık staj süreleri söz konusudur.

Almanya'da mezuniyet sonrasında kinci aşamada tüm hukuk meslekleri için ortak uygulanan iki yıllık program ve bu süre sonunda yapılan 2. devlet sınavı söz konusudur. Bu süreç ilk 5 ay hâkimlik, sonraki 2 ay savcılık, sonraki 3 ay idari kurum (parlamento, emniyet, yabancılar dairesi vb.), sonraki 10 ay avukatlık, son 3 ay ise seçimlik (mahkemede, avukat yanında vb.) staj şeklinde geçer.⁷⁹ Avusturya'da avukat, hâkim, savcı veya noterlik mesleğini tercih eden bütün mezunlar mahkemelerdeki 9 aylık staj bölümünü birlikte tamamlarlar. Bu ortak staj sonrasında avukatlar 3 yıl süre ile hâkim ve savcılar ise 4 yıl süre ile kendi mesleklerine ilişkin staj eğitimlerine devam ederler ve staj sonunda yazılı ve sözlü sınav aşamaları söz konusudur.⁸⁰

Staj süresi mesleğe başlayan hukukçunun yeterli olgunluğa ulaşmış olması hususu ile de ilgilidir. Yukarıda değinildiği üzere hukuk fakültelerinin adalet meslek yüksekokulundan öğrenci kabul etmesi şeklindeki sistem yaş ortalamalarını yukarı çekecek bir uygulamadır ve adaylık dönemi staj süresi de bu amaca katkı sunabilecek şekilde belirlenmelidir. Daha önemlisi bu süre ve

⁷⁹ Çiğdem Sert Çelik, a.g.m., s:342.

⁸⁰ Kutluhan Bozkurt, Murat Türe, a.g.m., s:92-94.

staj içeriği nitelik olarak hâkim-savcı adaylarını mesleğe hazırlama konusunda gerekli bütün enstrümanları içermelidir.

Mekteb-i hukuk mezunlarının dikkati çeken bir özelliği yaş ortalamalarının yüksek olmasıdır ki bu ortalama 27 yaş düzeyindedir. Zaten genç mezunların da memuriyete atanmaları hemen yapılmamıştır.⁸¹

Staj evresine ilişkin olarak değinilmesi gereken bir konu da bir dönemde alınan hâkim adaylarının sayısının fazlalığı ve staj mahkemelerinin fiziki koşulların yetersiz oluşunun da etkisiyle verimsiz geçmesidir. Bu konuda daha etkili bir planlama yapılması gerektiği kuşkusuzdur.

C. Adalet Akademisinin Hukukçunun Eğitimindeki Rolü

1985 yılında adli ve idari yargı hâkim ve savcı adaylarının yetiştirilmelerini sağlamak üzere kurulan ve 1987 yılında faaliyete geçen Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi, 4954 sayılı Kanunla tüzel kişiliğe sahip, bilimsel, idari ve mali özerkliği olan Türkiye Adalet Akademisinin kurulmasıyla Akademi bünyesinde eğitim merkezine dönüştürülmüştür. Türkiye Adalet Akademisi, hâkimlik savcılık mesleğine hazırlık sürecinde özel bir öneme sahiptir. Hâkim savcı adaylarının Akademide yürütülen eğitimi meslek öncesi hazırlık ve son dönem eğitimi olmak üzere iki dönem halinde yürütülmektedir.

Hâkim savcı adayları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İç Hukuktaki Uygulaması, Adalet Psikolojisi, Hukukta Metod gibi dersler almakta, mahkemelerinin kalem mevzuatı, buralarda kullanılan defter, karton ve basılı kâğıtlar, dosya inceleme tekniği, ulusal yargı ağı hakkında uygulamalı örneklerle bilgi edinmekte ayrıca meslek etiği, sosyal davranış ve protokol kuralları, sosyal ve meslekî ilişkiler, görgü kuralları, Türk dili ve imlâ kuralları, güzel konuşma bakımından eğitime tabi tutulmaktadırlar. Bu eğitimler ders, seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Akademinin eğitim kadrosuna bakıldığında akademisyenlerden ve bizzat uygulayıcılardan yararlanıldığı görülmektedir. Akademisyenlerin olayın pratik yönünü ön plana alan bir anlatımı benimsemeleri halinde uygulamanın teorik temellerinin ortaya konulması yargılama faaliyetinin kalitesini arttıracaktır. Uygulayıcıların da alanlarında yetkin ve aktarım beceri üst düzeyde kişilerden belirlenmesiyle mesleğe başlayan hâkimlerin uyum sürecini belirgin ölçüde

⁸¹ Ali Adem Yörük, (2008), a.g.e., s:149.

hızlandıracaktır. Dolayısıyla her iki alandan da yararlanılması son derece isabetli bir karar olup bu kararın başarısı uygulama ile belirginleşecektir.

III. ÖNERİLER VE SONUÇ

A. İdeal Yapı

Hukuk formasyonu ve hukuk tekniği kavramları, hukuk kurallarının somut olaya uygulanması sürecinin, yorum, kıyas vb. gerekli bütün araçlar kullanılarak yürütülmesi becerisini ifade eder. Dolayısıyla, bu becerinin kazanılması hukuk öğreniminin asıl amacı olmalıdır. Uygulanmakta olan bütün sistemlerin ortak yanı, tek bir yöntemle yetinilmeyip, birçok yöntemin bir arada ve belli ağırlıklarda kullanılmasıdır. Dolayısıyla anlatım yöntemi tamamen reddedilmeyip, uygulamalı yöntemlerin, seminer ödevleri, klinik hukuk çalışmaları gibi yöntemlerle desteklenerek karma bir metodun ortaya konulması gerekmektedir.

B. Yapılması Gerekenler

1. Öğrencilerin Hukuk Fakültesine Hazırlanması

Tüm bireylerin hukuk eğitimi bakımından orta öğretim müfredatına ve diğer bazı fakültelerin müfredatlarına temel hukuk bilgisinin verilebileceği dersler konulmalıdır.⁸² Bu şekilde hem hukuk ve adalet bilininin birey ve toplum düzeyinde yerleşmesinin yanı sıra hak ve hak arama yollarına ilişkin bilgi düzeyi de arttırılmış olacaktır. Orta öğretim sisteminin hukuk fakültesine öğrenci hazırlamada yetersiz kaldığı, bu durumun da fakülteedeki eğitim kalitesini doğrudan etkilediği konusunda ihtilaf bulunmadığına ve orta öğretim sisteminin kısa ve orta vadede düzeltilmesi olanaklı olmadığına göre, 4 yıllık hukuk fakültelerinin ilk yılın uyum-hazırlık eğitimi kalan üç yılın da müfredat ve derslerin sadeleştirilerek verildiği bir dönem şeklinde de düşünülebilir.

Orta öğretim döneminden sonra Amerikan Hukuk sistemindeki kolejlere benzer ara hazırlayıcı bir eğitim olması bakımından adalet meslek yüksekokulu sonrasında hukuk fakültelerine buralardan yine sınavla öğrenci kabul edilmesi sistemi de benimsenebilir.

⁸² Nitekim 03/12/2012 tarihinde Adalet Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı arasında öğrencilerde eğitim, afiş, broşür vb. hukuk bilincinin geliştirilmesi uygulamaları ve temel hukuk kavramları, haklar ve sorumluluklar, hukuk ve kanunlar, yargılama süreçleri, mahkemeler başlıklarını içeren “Hukuk ve Adalet” Dersi Öğretim Programı geliştirmek için birlişbirliği protokolü imzalanmıştır. Protokol metni için bkz: <http://www.sgb.adalet.gov.tr/faaliyetlerimiz/2012/protokol/ProtokolMetni.pdf> (Erişim tarihi: 1.1.2013).

Genel olarak benimsenen görüş ve olması gereken eğitim süresinin uzatılması ve ders yoğunluğunun azaltılmasıdır. Zira öğrencinin araştırma, tartışma vb. aktiviteleri için de zamana ihtiyacı olmaktadır.

Hukuk fakültelerinin birinci sınıfı öğrenmekle değil, tanımakla geçmektedir. Hukuk fakültelerine bir hazırlık sınıfının konulması ve böylece lisede hazırlayamadığımız öğrencilerin eksikliklerinin bu şekilde giderilmesi gerekir.⁸³ Hukuk fakültelerine zorunlu hazırlık sınıfı konulması ve normal eğitim döneminde mesleki İngilizce dersleri konulması gerektiği, hatta bazı derslerin de İngilizce olarak işlenmesi gerektiği savunulmaktadır.⁸⁴ Bunun yanında hazırlık sınıfının, yabancı dil öğretimi şeklinde geçirilmemesi gerektiği mantık, sosyoloji, psikoloji, edebiyat, hitabet ve hukuk tarihi⁸⁵ gibi, hukuk fakültesine hazırlayıcı derslerin okutulmasının faydalı olacağı da söylenmektedir.⁸⁶ Zira, üniversite eğitimin önemli bir yanı da öğrencilerin bir birey olarak gelişimine katkı sağlamasıdır.⁸⁷

2. Anlatım Yönteminin İyileştirilmesi

Hukuk fakültelerinde tek taraflı ders anlatımı metodundan vazgeçilerek interaktif eğitim de diyebileceğimiz metodla öğrencinin derse aktif katılımı sağlanmalı, ders dışı aktiviteler, seminer ödevleri, çalışma-tartışma grupları oluşturularak öğrencilerin araştırma ve ifade etme becerileri arttırılmalıdır. Hukuk fakültesine başlayan bir öğrencinin yaş ortalamaları da dikkate alınırsa bu tür aktif katılımlı bir metodun öğrencilerin özgüven kazanmaları bakımından da ne denli faydalı olacağı anlaşılabacaktır. Klasik ders anlatma sisteminin yerine öğrencilerin teorik bilgilerini sanal bir uygulama içerisinde pratiğe dökmelerine olanak sağlayacak uygulamalar geliştirilmelidir.⁸⁸ Öğrencilerin adliye teşkilatı içerisinde kısa görevlendirme ve ödevlerinin olması,

⁸³ Mahmut Koca, a.g.m.

⁸⁴ Bkz. Kemal Gözler, (2008), a.g.m., s:3026-3027.

⁸⁵ Hukuk tarihi dersinin hukuk fakültesi ders programına dâhil edilmesine ilişkin geniş bilgi için bkz. Ali Adem Yörük, (2012) "Hukuk Tarihi Dersinin İhdası Ve Mahmud Esad Seydi Şehri", İUHFM C: 70 S: 1.

⁸⁶ Mahmut Koca, a.g.m.

⁸⁷ Lord Neuberger of Abbotsbury, (2013), "Lord Upjohn Lecture 2012: Reforming legal education, The Law Teacher", C:47, S:1, s:13.

⁸⁸ Bilgi Hukuk Fakültesi'nde, üst sınıflara yönelik olarak hazırlanan "Hukuk Kliniği" uygulaması bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

sanal duruşma/farazi mahkeme (moot court) uygulamaları⁸⁹ da değerlendirilmelidir.⁹⁰

Başlıklar halinde sıralayacak olursak;

- Simule edilmiş senaryolar üzerinden pratik eğitim yöntemi,
- Farazi mahkeme vb. derslere paralel klinik hukuk uygulamaları,
- Belli kurumlarda kamu hizmeti yürütme gibi ders dışı aktiviteler, sisteme entegre edilmelidir.

Fakülte kontenjanların azaltılarak küçük gruplar halinde aktif katılımlı, klinik hukuk uygulamalarını da içeren ve güncel ihtiyaçlar da dikkate alınarak belirlenmiş geniş bir seçimlik ders listesini içeren bir müfredatla eğitim sürdürülmelidir. Zorunlu derslerin bir kısmının seçmeli ders haline getirilmesi yanında, zorunlu ana derslerin bölümlere ayrılarak müstakil ders şeklinde okutulması -örneğin medeni hukukun mülkiyet, sözleşmeler, haksız fiil şeklinde derslere bölünebilir.- ve spesifik bazı konuların seçimlik ders haline getirilerek ana derslerin sadeleştirilmesi de faydalı olacaktır. Seçimlik derslerin belirlenmesinde esnek olunması, fakülte müfredatının hukuk biliminin uyumsuzluk türü, hukuk anlayışı bakımından dinamik yapısına ayak uydurmasını temin edecektir.

Öğrencilerin bir kısmı derslere devam etmeden, büyük bir kısmı hiç derslerde söz almadan ve yine büyük bir kısmının kütüphaneye dahi girmeden ve ders kitabı dışında bir kitap okumadan fakülteden mezun olduğu herkesçe bilindiğine göre bu konu üzerine eğilinmelidir.

Lisansüstü eğitim de hukuk eğitiminin bir alt başlığı olarak ele alınmalıdır. Lisansüstü eğitim genel olarak kamu hukuku ve özel hukuk programları şeklinde yürütülmektedir. Daha spesifik alanlarda lisansüstü eğitim yürütülebilecek programların açılması oldukça faydalı olacaktır.

3. Sınavlar

Sınavlar yıl içine yayılmış test, yazılı ve sözlü yöntemlerin karması bir usulle yapılmalı, yılsonu sınavlarına belli bir ağırlıkta katkı sunmalıdır. Yıl içi sınavlar ayrı ayrı değerlendirilebileceği gibi, aşamalı bir yapı benimsenerek testi

⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. N. İlker Çolak, Hukuk Eğitimi Yöntemi Olarak İdare Hukukunda Sanal Mahkemeler, (2011) Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, s: 57 vd.

⁹⁰ Sanal mahkeme uygulaması Türkiye’de yaklaşık on yıldan beri bazı fakültelerle sınırlı olarak uygulanmaktadır.

geçenlerin yazılıya, yazılıyı geçenlerin sözlüye katılmaya hak kazanması şeklinde de uygulanabilir. Ayrıca, test ve yazılı usulünün aynı sınavda bir arada uygulanması da mümkündür. Derse paralel ve ders dışı aktiviteler de ders geçme sistemine belli oranda katkı sağlaması ihmal edilmemelidir.

4. Uygulamadan Kopuk Teorik Eğitim Sorunu

Fakülte aşamasında kısa süreli staj zorunluluğu, uygulamacıların fakültelerde ders vermesi, akademisyenler ve uygulamacıların sık sık panel, çalıştay, konferans vb. vesilelerle bir araya gelmesi çözüme katkı sağlayabilir. Özellikle ikinci ya da üçüncü sınıfta fakülte eğitmen entegre edilmiş bir pratik eğitim, öğrencilerin hukuk uygulamaları, usul hukuku ve mahkeme sistemine aşina olmaları adına oldukça faydalı olacaktır.⁹¹

2009 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde yapılan çalıştayda gündeme gelen, mezuniyet sınavı ya da hukukta uzmanlık “hus” sınavı ve bu sınavda başarılı olanların hukukçu unvanını kazanması şeklinde bir uygulama, test usulü sınav sistemine bağımlı olması ve bu şekilde bir sınavın fakültelerde verilmesi gereken hukuk formasyonu ve hukuk tekniğiyle çelişen yanları dolayısıyla mahzurlu görülmektedir.

Öğrencilere seçilmiş kararların incelenmesine dair bir inceleme ödevi verilmesi de faydalı olacaktır.

5. İdari Yargı Bakımından

İdare hukuku, uyuşmazlıkların niteliği itibarıyla adli yargıdan daha farklı ve karmaşık çözüm süreçleri içermekte, farklı disiplinlere ait ilke ve kuralların bir arada uygulanmasını gerektirmektedir. İdari yargı bağlamında hukuk eğitimi kavramı, genel olarak hukuk ve özelde idare hukuku ve idari yargılama usulünü içeren bir kavram olmakla birlikte burada hukukçunun eğitimi kavramının çerçevesi, idarenin yani kamu kurum ve kuruluşlarının, idari işleyişin esaslarının, bürokratik kurallar ve teamüllerin tarihi perspektif de içerecek biçimde çizilmelidir. Unutulmamalıdır ki, idare bilinmeden idari yargı tam olarak öğrenilemez ve uygulamada salt yazılı hukukla sınırlı bakış açıları kararların zaman zaman isabetsiz oluşuna neden olur.

6. Meslek Öncesi Eğitim

Meslek öncesi eğitimde daha sistemli ve yoğun bir program belirlenmeli, staj süresi ve mahkeme stajına ilişkin bölüm daha uzun süreli planlanmalıdır. Adli

⁹¹ Lord Neuberger of Abbotsbury, a.g.m., s:12.

yargıda benimsenen hâkim-savcı ayırımına paralel idare mahkemesi-vergi mahkemesi hâkimleri ihtiyaç ve istek durumu dikkate alınarak stajın belli bir evresinde belirlenmeli ve kalan süre bu ayırma göre tamamlanmalıdır.

Hepsinden önemlisi açılan sınavlarda alınacak aday sayısının mahkemelerin fiziki koşulları da dikkate alınarak küçük gruplar halinde planlanmalıdır.

Vatandaşın yani bireyin hukuk öğrenimi meselesi, hukuka ihtiyaç duyanın da hak ihlaline neden olanın da insan olması bakımından önemlidir. Bireyin hukuk eğitimi orta öğretim düzeyinde başlamalı, temel bazı hukuki kavram ve müesseselerin ve adli teşkilat yapısının öğretildiği ders içeriklerine yer verilmelidir. Bu konuya idari yargı bağlamında yaklaşacak olursak, bireyin devlet karşısında bulunduğu yer, devlet-birey ilişkilerinin kırılma noktaları, kamu kurumları, idarenin teşkilat yapısı gibi konular belli düzeyde de olsa öğrencilere verilmelidir.

Amerikan hukuk sistemi içerisinde, "Herkes İçin Hukuk Kliniği" (Street Law) denilen bir uygulama bulunmakta bu uygulama ile hukukçu olmayan bireylerin de temel hukuk eğitimi amaçlanmaktadır. Hukuk öğrencilerinin liselerde seçimli dersler vermeleri (lise kliniği) ya da dar gelirli kişilere hukuki yardım (halk eğitim kliniği) şeklinde olabilmektedir.⁹²

İdari işlem/eylemin faili bulunanların yani kamu personelinin hukuk öğrenimi en az hukukçunun eğitimi meselesi kadar ciddiye alınmalıdır. Devlet adına işlem tesis eden ve eylemde bulunan kamu görevlilerine hukuki bakış açısının kazandırılmış olması, ülkemizde yıllardır yakınılan idari yargının iş yükü sorunu açısından olumlu etkilerinin yanında bireyin devlete olan güven ve saygınlığının artması yönünde de bir etkiye sahiptir. Bu eğitimin verilmesi, belli bazı fakültelere hukuk içerikli derslerin konulması var olan derslerin yeniden düzenlenmesi, kamu görevine girenlerin bu konuda adaylık eğitimi sürecinde ya da meslek içi eğitim formunda programlara alınması gibi yollar söz konusudur. Tamamlayıcı bir unsur olarak da belli görevlere hukuk formasyonuna sahip kişilerin getirilmesi düşünülebilir.

Hali hazırdaki bürokratik yapıda, kabinede yeralan hukukçu bakanların, milletvekili olan hukukçuların yanı sıra birçok üst düzey bürokratin hukukçu kimliğine sahip olmasının bu anlamda beklenen etkiyi göstermemiş olmasını bürokratik anlayış, kurum kültürü, Devlet geleneği olarak tanımlanan bir takım yapısal sorunlara bağlayabiliriz. Bu eğitimin olumlu sonuçları sadece yargı

⁹² Meral Öztoprak Sağır, a.g.e., s:73. Ayrıca, hukuk klinikleri hakkında geniş bilgi için bakınız a.g.e. s:69-80.

teşkilatı ya da birey bakımından değil, idare açısından da dikkate değer düzeyde olacaktır. Tesis edilen işlemlerin yargıya taşınması, bağlı ya da benzer işlemler bakımından idarenin işleyişini etkilemekte, idarelerin prestiji bakımından da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumun farkında olan idareler, personeline bizzat uygulayıcıların katıldığı eğitim programları düzenlemekte, Danıştay Başkanlığında görev yapan tetkik hâkimleri bu ve benzeri programlarda görev almaktadır.

Hukuk öğrenimi başlığında pozitif hukuk öğrenimi değil, tabii hukuk(objektif hukuk) öğrenimi esastır. Zira burada söz konusu olan sadece yazılı hukuku uygulayan değil aynı zamanda hukuku yazan hukukçular söz konusudur. Sürecin bir noktasına kadar hukukçu yetiştirmeye yönelik hukuk öğrenimi, bir noktadan sonra meslek öğrenimi yani hukuk eğitimi şeklinde yapılmalıdır.

Hukuk eğitiminin ele alındığı panel vb. programlar ve kaleme alınan yazılar incelendiğinde görülen şey, hukuk eğitiminde bir reform ihtiyacı, eğitimin kalitesinin artırılması gibi hususlar 1960'lı yıllardan bu yana dile getirilmiş ve bu güne dek çok az yol alınabilmiş olmasıdır. Bu meselenin çoğunlukla uygulayıcı ve akademisyenler tarafından dile getirilmesi, buna karşın karar verme mekanizmasında bulunan kişilerin bu meseleyi bir sorun olarak ele almamışlardır. Ortaya konulan çözüm önerilerinin uygulanabilmesi, ideal yapının hayata geçirilebilmesi birçok yasal ve yapısal değişikliği zorunlu kıldığından karar mekanizmasında bulunan kişilerin de sürecin bir parçası haline getirebilmek gerekmektedir.

Aktif katılımlı bir anlatım yönteminin benimsenmesi, hukuk kliniği uygulamalarının getirilmesi, öğrencinin ortaöğretim seviyesinde hukuk fakültesine hazırlanması, hukuk öğreniminin 2+3 ya da 3+2 şeklinde formüle edilebilecek şekilde yapılandırılması gibi önerilerin bugünden yarına gerçekleşmesi mümkün olmamakla birlikte yükseköğrenimin yeniden yapılandırılması, fakülte kontenjanlarının azaltılması gibi uygulamalar için bir noktadan başlanmalı ve adım atılmalıdır.⁹³ Dolayısıyla sorunun analizi ve çözüm önerileri üzerine kafa yoran akademisyen ve uygulayıcıların karar verme mekanizmasında bulunan kişilerle bir araya gelerek bir metin üzerine uzlaşmaları değişim adına bir başlangıç olacaktır.



⁹³ Bologna Bakanlar Konferansında kabul edilen 26-27 Nisan 2012 tarihli Bükreş bildirgesinde, öğrencilerin, öğrenme sürecinin aktif katılımcıları olmaya, yenilikçi metotlar içeren öğrenci-merkezli eğitimi teşvik edileceği taahhüt edilmiştir.

KAYNAKÇA

Adalet Hizmetlerinde İyileştirmeler Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kuralları, DPT, Nisan 1991

"Dünya Üzerinde Hukuk Eğitimi ve Avukatlık Stajı" Türkiye Barolar Birliği Uluslararası İlişkiler Ve AB Merkezi, (<http://eski.barobirlik.org.tr/ui/birim/belgeler/DUNYA%20ULKELERINDE%20HUKUK%20EGITIMI%20VE%20AVUKATLIK%20STAJI.pdf>) Erişim tarihi: 24/10/2012

Türkiye'de Hukuk Öğretimi, Hukuk Eğitiminde Reform - Panel, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997

Türkiye Barolar Birliği Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2004

Türkiye Barolar Birliği Meslek İçi Eğitim Projesi Sonuç Raporu, 2009, Ankara

Türkiye Barolar Birliği Uluslararası Boyutuyla Hukuk Eğitimi ve Avukatlık Mesleğine Giriş Sempozyumu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2008

Ahmet Başören, Musa İyiler: "Türk Hukuk Eğitiminde Klinik Eğitimin Bir Türü Olarak Yeni Bir Uygulama: Lisans aşamasında Öğrenci Stajı" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11.

Ali Adem Yörük, (2008): "Mekteb-İ Hukuk'un Kuruluşu Ve Faaliyetleri (1878-1900)" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Arzu OĞUZ, (2003): "Hukuk Eğitimindeki Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:52, S:4.

Cevdet Atay: "Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Eğitimine Bakış Sorunlar ve Çözüm Yolları" (www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/hukuk%20fakultesi/cevdetatay.doc) Erişim tarihi: 30/10/2012.

Çiğdem Sert Çelik, (2004): "Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik" Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:54.

Erdoğan Öner: "Ekonomik Hukuk Eğitimi II", Yaklaşım Dergisi, Yıl:16, S:187.

Hans Schlosser, (1976): "Hukukçunun Yetiştirilmesi ve Modern Toplum", (Çeviren: Celal Cihangiroğlu) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:33, S:1-4.

Hamide Topçuoğlu, (1969): Hukuk Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:174, İstanbul.

Hicri Fişek, (1961): "Demokratik bir Cemiyette Hukukçunun Rolü", AÜHFD, C:18, S:1

İsmail Doğanay: "Türkiye'de Hukuk Eğitimi Kalitesi ve Hâkim Adaylarının Yetiştirilmeleri Şekli" Yaklaşım Dergisi, Yıl:14, S:161.

Kemal Gözler: "Hukuk Eğitiminde Ders Kitapları Nasıl Olmalıdır? Institutiones'in Yaklaşımı", Terazi: Aylık Hukuk Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 15.

Kemal Gözler: "Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi", Legal Hukuk Dergisi, Yıl:6, S: 69.

Kutluhan Bozkurt, Murat Türe, (2011): "Avusturya ve İsviçre Sistemlerinde Hukuk Eğitimi" Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:93.

Lord Neuberger of Abbotsbury, (2013): "Lord Upjohn Lecture 2012: Reforming legal education, The Law Teacher", C:47, S:1

Mahmut Koca: "Hukuk Eğitimi Nasıl Olmalıdır?", (<http://bavder.com.tr/index.php/tr/makaleler/291-hukuk-eitimi-nasl-olmaldr.html>) Erişim tarihi: 24.10.2012.

M. Kamil Mutluer, Mümin Köksoy, (1988): Yüksek Öğretimde Kalite ve Türk Yüksek Öğretimi İçin Öneriler, İstanbul.

Meral Öztoprak Sağır, (2010): Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'de Hukuk Eğitimi Araştırma Raporu, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, (<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/turkiyede-hukuk-egitimi.pdf>), Erişim tarihi: 24.4.2013.

N. İlker Çolak: "Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Sorunları ve Yeniden Düzenlenmesi" (<http://www.ilkercolak.net/turkiyede-hukuk-egitiminin-sorunlari-ve-yeniden-duzenlenmesi/>), Erişim tarihi: 24.10.2012.

N. İlker Çolak, (2011): Hukuk Eğitimi Yöntemi Olarak İdare Hukukunda Sanal Mahkemeler, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Richard J.Wilson, (1997): "Gelişmekte Olan ve Yeni Demokratikleşen Ülkelerde Adaletin Sağlanmasını Geliştirmede Araç Olarak Uygulamalı Hukuk Eğitimi" (Çev.: Nihal Berker), Ankara Barosu Dergisi, S:3.

Rukiye Akkaya: "Kamu Hukuku Eğitiminin Fransa'da Tarihsel Kökleri ve Kamu Hukuku Okulları Üzerine Notlar" AÜEHFD, C:7, S:3-4.

Sait Güran, (1984): "ABD'de Hukuk Öğretimi ve Eğitimi", İÜHF Mecmuası, C:50, S:1-4.

Sami Okay, (1961): Michigan Hukuk Fakültesinde Hukuk Tahsili ve Öğretim Tekniği", İÜHF Mecmuası, C: 27, S:1-4.

Şahin Akıncı, (2001): "Hukuk eğitimi Üzerine Düşünceler", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:9, Sayı 1-2.

Şamil Demir: "Hukuk Fakültelerinin Akreditasyonu", (<http://www.samildemir.av.tr/> 2009/08/hukuk-fakultelerinin-akreditasyonu/), Erişim tarihi: 25.4.2013.

Tuğrul Ansay, (1969): "Hukuk Öğrenimine İlişkin Sorunlar" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:26, S:1-2.

Tuğrul Arat, (1968): Amerikan Hukuk Öğretiminde Case Method, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara,

Yavuz Abadan, (1965): "Amme Hukukunun Konusu ve Öğretim Metodu" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:20, S:2.

Zeki Hafizoğulları, (1987): Hukuk Öğretiminde Test Mümkün Müdür", AÜHFD, C:39, S:1-4.